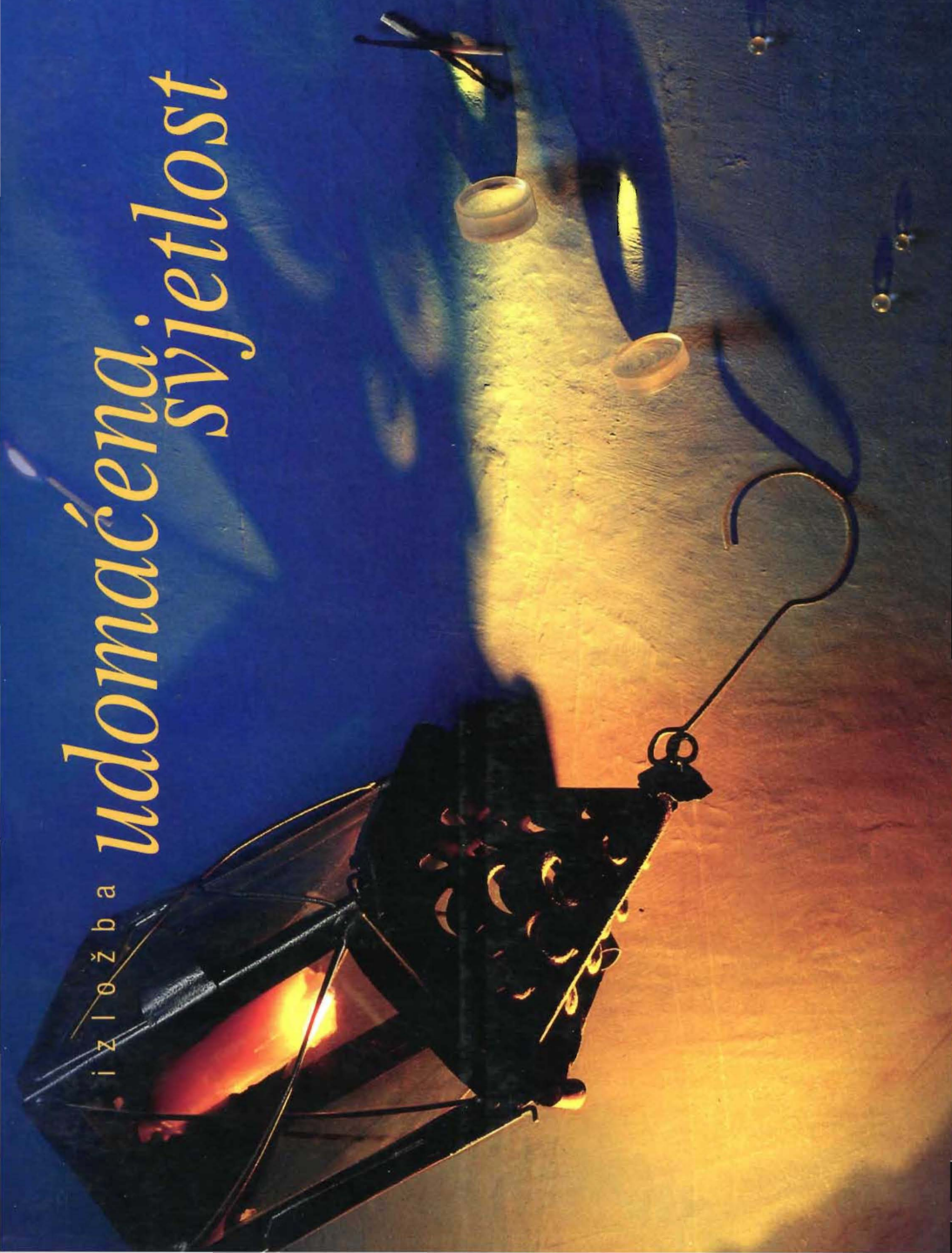

izložba *udomaćena svjetlost*

Etnološki pogled
na rasvjetu i
njezina pomagala

Izložba Slovenskoga etnografskog muzeja, Ljubljana

udomaćena svjetlost

Etnološki pogled na rasvjetu i njezina pomagala

80

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 39:628.9>(064)

KERŠIČ, Irena

Udomaćena svjetlost : Etnološki
pogled na rasvjetu i njezina pomagala /
[autorica teksta Irena Keršič ;
fotografija Carmen Narobe]. - Zagreb :
Etnografski muzej, Ljubljana : Slovenski
etnografski muzej, [1999]. - 52 str.
ilustr. ; 23 cm

Katalog izložbe. - Bibliografija. - Summary.

ISBN 953-6273-15-2

990603086

Razmjena izložbi između Slovenskoga etnografskog muzeja iz Ljubljane i Etnografskog muzeja iz Zagreba postao je tijekom godina uobičajeni način suradnje između ove dvije nacionalne muzejske ustanove. Oba muzeja nastoje svakih nekoliko godina, postavljanjem kvalitetnih izložbenih projekata u gostima, predstaviti dio tradicijske kulturne baštine svoje zemlje, ali i pokazati novosti u muzeološkim rješenjima i etnološkom pristupu zadanoj temi. Ova druga, stručna razina komunikacije poticajna je objema stranama i omogućuje prodore novih ideja i razmišljanja. Stjecanje takvih iskustava poučno je i osobito važno u svjetlu priprema za obnovu stalnih postava dvaju muzeja. Dakako, suradnja i razmjena između stručnjaka naših muzeja ne ograničava se samo na razmjenu izložbi. I međusobni posjeti te razgledanje važnijih izložbi, razmjena mišljenja ili susreti na međunarodnim stručnim skupovima, dodatni su dokazi prijateljske i uspješne suradnje.

Razmjena izložbi u novije doba započela je 1991. godine gostovanjem izložbe »Kamo su otišli pastiri« Slovenskoga etnografskog muzeja u Zagrebu. Nadasve duhovita i dobro posjećena izložba autorice mr. sc. Inje Smerdel pokazala je, osim stručno dobro utemeljenog tumačenja ove teme, zanimljivo dizajnersko rješenje i iskorak u smjeru naglašenog edukativnog aspekta izložbe.

1996. godine Etnografski muzej gostovao je u Ljubljani s izložbom »Paška čipka« autorica Nerine Eckhel i Vesne Zorić, koje su slovenskoj kulturnoj javnosti predstavile ovaj poznati segment hrvatske kulturne baštine. Izložba je željela ukazati na mogućnost i rezultat suradnje s dizajnerom u predstavljanju tradicionalne etnografske teme kroz izložbeni projekt, koji osim stručnog tumačenja ima i istaknuti estetizirani pristup.

Najnovija u nizu izložbi, čiji katalog držimo u rukama »Udomaćena svjetlost – etnološki pogled na rasvjetu i njezina pomagala«, rezultat je stručnoga rada muzejske savjetnice Irene Keršič i dizajnerskih rješenja arhitektice Mojce Turk. Izložba je prvi puta postavljena u Ljubljani 1996. godine i bila je posljednja u bivšoj zgradi, staroj lokaciji Slovenskoga etnografskog muzeja. 1998. godine izložba je gostovala u Pokrajinskom muzeju u Celju i Pokrajinskom muzeju u Murskoj Soboti.

Neuobičajena tema, zanimljivo tumačenje i muzeološki pristup, te iznimno atraktivna likovna rješenja postave naveli su nas na razmišljanje o postavljanju ove izložbe u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Do realizacije izložbe došlo je zahvaljujući naporima stručnjaka oba muzeja te financijskoj podršci Gradskog ureda za kulturu grada Zagreba, Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Ministarstva kulture Republike Slovenije.

*Damodar Frlan, prof.
ravnatelj Etnografskog muzeja, Zagreb*

udomaćena svjetlost

Etnološki pogled na rasvjetu i njezina pomagala

Već odavna nema ljudi koji su živjeli uz svjetlost luči i uljanica, kao ni njihovih zadimljenih i slabim zrakom ispunjenih prebivališta. Međutim, ostala su nam muzejska materijalna svjedočenja o načinima rasvjete u domovima naših predaka. Gledajući ih danas mnogi pomisle na melodramatičan svijet idiličnog posjedanja uz svjetlost otvorenog ognjišta ili pak na čarobnu svjetlost upaljene lojanice ili žiška. Ponekad je teško razumjeti da je život uz te predmete bio drugačiji, niti najmanje čaroban niti idiličan.

Koliko li je ljudi, naročito onih mlađih, koji se još nikada nisu kretali po tamnim prostorijama stana ili pak noću po nerasvijetljenim putevima!

Mlada generacija ne poznaje iskustva tame, a nama se čini da oduvijek živimo u »rasvijetljenom« svijetu. Međutim, nije tako. Osobito unutrašnjost zemlje elektrificirani su dosta kasno, tako da su mnogi krajevi dobili struju, a time i električno svjetlo, tek nakon drugoga svjetskog rata.

Luči nose u ustima (iz: Olaus Magnus, Povijest nordijskih naroda, oko 1500.)

Antropomorfno oblikovani bog Sunca u stijeni
kod Samaily Tashu u Kirgiziji,
4000. do 2000. godine pr. Krista

Kada bi se spustila tama, prisutnost ili pak odsutnost svjetla bio je najvažniji faktor koji je određivao način života pojedinca ili njegove obitelji u određenom vremenu i prostoru. Sve do ranoga 19. stoljeća ljudi su za osvjetljavanje rabili različita rasvjetna sredstva s obzirom na pristupačnost njihovih cijena. Veći dio stanovništva koristio je za rasvjetu one materijale koje su već imali u kući. Ta su rasvjetna sredstva širila dim, njima se trebalo neprestano baviti, smrdjela su, stvarala prljavštinu i davala malo svjetlosti. To je važno za ognjišta, rasvjetu lučima, bakljama, biljnim i životinjskim masnoćama te svijećama (prvenstveno lojanima, a manje voštanim, jer su te bile tri puta skuplje). Takve su svjetiljke osvjetljavale samo uzak prostor u blizini izvora svjetla. Budući da je u prostoriji obično postojao samo jedan izvor svjetlosti, svjetlo je ljude u večernjim satima okupljalo i zbližavalo.

Različite mogućnosti osvjetljivanja nisu na izložbi obrađene kronološki. Uporaba svijećnjaka s lučima i bakljama te jednostavnih uljanih svjetiljki i svijeća, nije bilo moguće u potpunosti svrstati u vremenskom redoslijedu. Ljudi su usporedno rabili različita rasvjetna sredstva

zavisno od materijala kojim su raspolagali na određenim područjima te uz to vezane troškove i vlastito imovno stanje. U nekim su krajevima, na primjer, preskočili razdoblje petrolejki i sve do uvođenja struje svijetlili lučima.

Novosti u rasvjeti stizale su u provinciju sa zakašnjenjem.

Veći je dio stanovništva sve do sredine našega stoljeća još uvijek koristio stare načine rasvjete, između ostalog i iz uvjerenja da je rasipno imati više od jedne žarulje u prostoriji.

Mnoga rasvjetna sredstva iz zbirke Slovenskoga etnografskog muzeja jednostavno nije moguće svrstati u regionalne ili nacionalne okvire budući da veći dio zanatski izrađenih predmeta podliježe europskoj univerzalnosti. Oni, koji umiju dobro zapažati, primijetit će u mnogih rasvjetnih predmeta majstorski oblikovane inovatorske varijante domaćih izrađivača i korisnika.

Ovom izložbom želimo prikazati kakav je važan korak učinio čovjek prihvaćanjem i primjenom umjetne svjetlosti i kako su različiti načini rasvjete u većinskoga stanovništva Slovenije utjecali na njihov život u kući, na ulici, u prometu; na slavljenja, običaje, svetkovine, blagdane i na rad.

Izložba prikazuje i neke od načina proizvodnje pojedinih vrsta goriva za rasvjetu te nekoliko raznovrsnih rasvjetnih sredstava i predmeta.

Na kraju se tek nagovještava uporaba tradicijskih rasvjetnih sredstava danas te njihovo preoblikovanje za današnje potrebe.

prirodna svjetlost

Prirodna svjetlost Sunca, Mjeseca i zvijezda te svjetlost iz svemira od davnina su bili prvi stupanj usmjeravanja cjelokupnoga čovjekova života na Zemlji. Zrake Sunca uvijek su predstavljale izvor života i topline.

Više sile imale su svoje prebivanje i u Suncu i Mjesecu.

Bogovi Sunca i Mjeseca tisućljećima su se borili za naklonost čovjeka.

slavljenje Sunca

Ljudi su oduvijek slavili Sunce kao simbol života, topline, dana, istine, mudrosti i svjetlosti.

Od starih Egipćana do Asteka, od Amazonije do Baltika, oduvijek je Sunce imalo vodeću ulogu u mitologiji i predanju. Ra, Aton, Helios i Apolon bili su slavljani kao Sunce.

Pitanje, koje su si ljudi oduvijek postavljali - na koji se način Sunce neprekidno kreće, imalo je različita objašnjenja: bogovi Sunca voze se u čamcu, lete s pomoću krila, vrte se kao kotač ili ih vuku kolima. U našem

predanju običaj slavljenja Sunca pojavljuje se pri praznovanju nedjelje, maloga Uskrsa, Uskrsa, te blagdanima koji se upriličuju za ljetnoga i zimskog solsticija. Uz ljetni solsticij vezani su običaji paljenja krijesa, dok je uz zimski vezan niz božićnih običaja. Kršćanski oblik tih svetkovina naslijeđen je iz pretkršćanskih običaja, koji su se temeljili na suprotnostima: ljeto : zima, toplota : mraz, dobro : zlo, svjetlost : tama.

U doba, kada su se ljudi pretežno bavili poljodjelstvom, radovima vezanima uz zemlju, ovisili su od dnevne svjetlosti. Zato su ustajali s izlaskom Sunca i radili sve dok nije pao mrak.

Vodeći umjetnički motivi

Sunce je kroz povijest nadahnjivalo i umjetničke stilove. Blistav duh Sunca nadahnjivao je podjednako i vrhunske umjetnike i samouke narodne majstore.

Prirodna rasvjetna sredstva

Među načinima rasvjete možemo pronaći i takve oblike koji nisu koristili vatru. Ta rasvjetna sredstva čine sastojci iz organskoga svijeta, a ponajviše ih je životinjskoga i biljnog podrijetla. Ubrajaju se među najstarije oblike rasvjetljavanja.

Navest ćemo nekoliko primjera prirodne vrste rasvjete u svijetu:

Indijanci su mrak osvijetljavali s pomoću velikih svjetlećih kukaca.

Danci su umašćen pingvinov želudac napunili stijenjom od mahovine i tako si svijetlili.

U Americi i na Novomu Zelandu za rasvjetno su sredstvo koristili lososa.

U nas su, na primjer, kao rasvjetno sredstvo ljudi rabili i raspadajuće drvo koje u tami isijava fluorescentnu svjetlost. Njime su si označavali ulaze u gospodarske zgrade, bunare i slično.

Čovjek je uvijek tražio, pa i nalazio načine kako da produži svjetlost dana, tj. kako da stvori svjetlost koja će mu nadoknaditi Sunce.

Ukradena vatra

Mnogi narodi imaju svoje legende, koje govore o tome kako je vatra bila udomaćena.

Npr. Grcima je vatru donio junak Prometej nakon što ju je ukrao bogovima.

umjetna svjetlost

domaćenje i čuvanje vatre

Čovjek je vatru najprije pronašao u prirodi. Naši su preci skupljali ugarke koji bi ostajali nakon udara groma ili erupcije vruće lave. Vatru su zatim održavali podlaganjem suhoga granja i pazili da se ne ugasi.

Mnogo kasnije naučili su i sami kako da je upale. Udarali bi kamenom o kamen, sve dok nisu nastale iskre, ili bi trljali dva komada drveta jedno o drugo, koja bi se uslijed trenja ugrijala i upalila. To je otkriće u potpunosti promijenilo čovjekov život.

Budući da je vatru bilo tako teško upaliti, a ugaslu je trebalo sve do sredine 19. stoljeća ponovno ukresati, ljudi su danonoćno pazili da se ne ugasi. Zato je čuvar vatre zauzimao važno mjesto u zajednici.

Kako ukresati vatru?

Gubu za kresivo, koju su ljudi nalazili u prirodi, rezali bi na listiće, prekuhivali je, istucali da bi omekšala i tada ju osušili.

U prirodi su potražili i našli kremen za kresanje vatre. Mnogo kasnije su kresiva izrađivali kovači. Uporaba kresiva u našim prostorima dokumentirana je već u 11. stoljeću.

Kresivo, 18. stoljeće

Žigice

Prve su žigice, izmišljene 1831. godine, bile opasne jer su bile lako zapaljive. Nešto kasnije u Švedskoj su pronašli sigurnosne žigice, koje se upale samo ako ih protrljamo po osobito hrapavome papiru.

Žigice, 19. stoljeće

svjetlo u kući

tvoreno ognjište – rasvjetno sredstvo

Čuvarica vatre, Dekani, 1949. godina

Prvo je ognjište ljudima služilo za kuhanje, grijanje, pa i kao rasvjetno sredstvo.

Ognjište je najprije bilo smješteno na podu u središtu kuće, a kasnije su ga podigli i pomaknuli uz zid.

Budući da kuće u početku nisu imale stropove, dim je prodirao na tavan, no često se i zadržavao uz tlo te štipao za oči i gušio. Vatra je osvjetljavala samo prostor oko ognjišta. Osobito za zimskih večeri članovi obitelji i susjedi skupljali su se uz toplotu i svjetlost otvorene vatre.

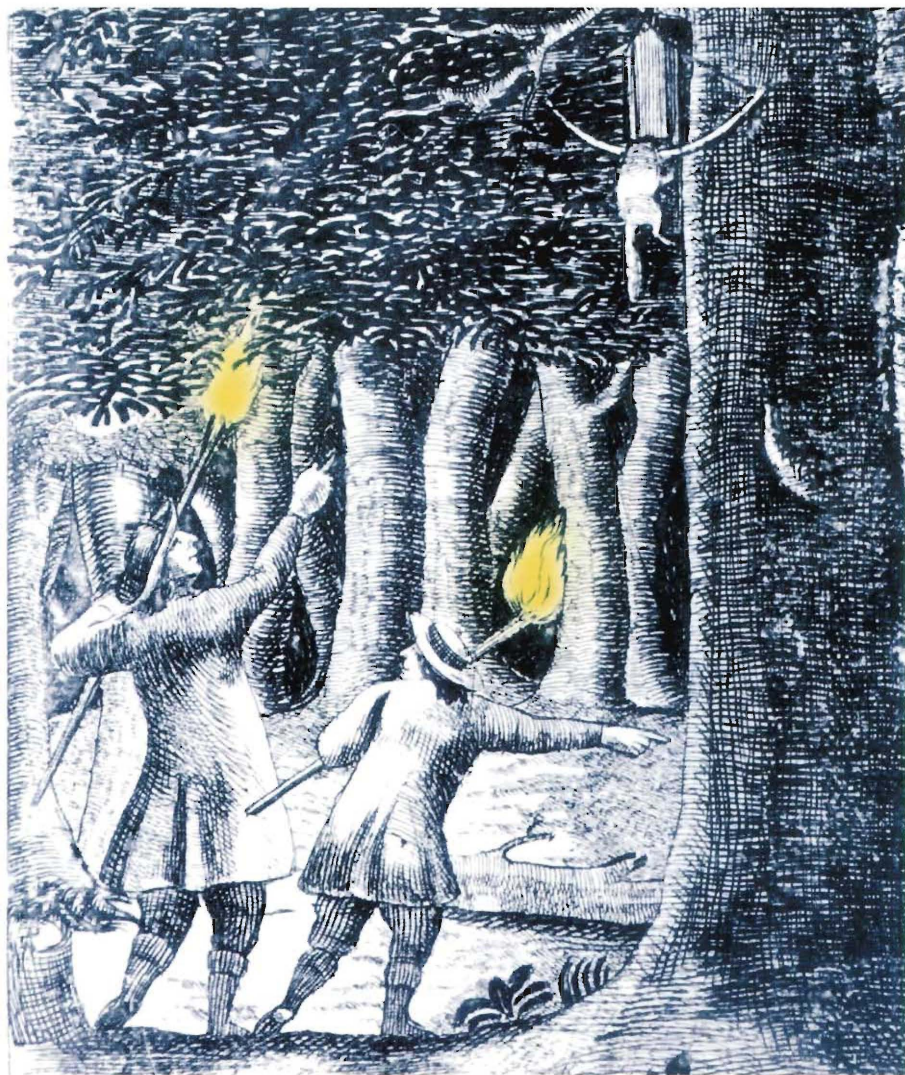
Svakodnevni rad bio je ograničen na vrijeme dnevne svjetlosti - od rane zore do zalaska Sunca. Međutim, niz radova trebalo je obaviti i kasnije, kada se smračilo. Sitnije domaće radove obavljali bi navečer uz otvorenu vatru.

Većina stanovništva bavila se zemljoradnjom i tako bila vezana na ritam dana i noći.

Rano su ustajali i rano odlazili na spavanje. Živjeli su prema poslovice: »Rana ura, zlata ura (Tko rano rani, dvije sreće grabi)«. U većemu dijelu stanovništva sve do sredine 19. stoljeća noćni rad nije bio uobičajen.

Ljudi su ustanovili da trijeske smolastoga drveća daju jasniju svjetlost. Stoga su iver namočili u smolu i tako je nastala baklja. Baklje su davale jaku svjetlost. Iako se iz njih dimilo, rabili su ih u kuhinjama uz otvoreno ognjište, naročito u Primorskoj i na Krasu. Nazivali su ih »fagle«. U srednjemu vijeku i sve do 20. stoljeća baklje su više upotrebljavali izvan kuće.

F.A. Steinberg, Lovci na puhove, oko 1758. (Narodni muzej, Ljubljana)

Seljački interijer, druga polovica 19. stoljeća (Delavski muzej, Ravne na Koroškem)

Svijećnjak na oprugu, 18. stoljeće

Za osvjetljavanje doma nije bilo potrebno paliti vatru. Dostajala je lakat duga i dva do tri prsta široka trijeska, koja je gorjela 15 do 20 minuta. Ljudi su je stoljećima koristili za osvjetljavanje. Mnoga seoska imanja sve do kraja 19. stoljeća nisu poznavala drugačiju rasvjetu.

Za izradbu trijeski – luči upotrebljavali su, ovisno od pokrajine, različite vrste drveta: smreku, bor, bukvu, hrast, javor, grab i brezu.

Priprema rasvjete lučima zahtijevala je znanje i trud. Da bi bolje gorjele, trebalo ih je gorućim dijelom okretati nadolje. Pored toga, trebalo je stalno paziti da se dogorjele luči pravodobno zamijene novima.

Za to je na selu obično brinuo mlađi dječak ili pastir. Djeca bi se na gorućim lučima često opekla.

Luči su zaticali u pukotine ili otvore, nosili ih u rukama. Ako im ruke nisu bile slobodne, stavljali bi ih u usta. Namještali su ih i na željezna postolja u dimnu udubinu u zidu, tzv. »levu«.

»Leva« u kući; Zgornja Besnica (Gorenjski muzej, Kranj)

Luči su uticali u kovana željezna klijesta »čelešnike« (svijećnjake), koji su imali dršku za prenošenje ili su pak bili na stalku, zbog postavljanja na stol ili pak na pod. Budući da je vatra gorjela otvorenim plamenom, prijetila je velika opasnost od požara (u vrijeme uporabe luči za rasvjetu kuće su uglavnom bile drvene, pokrivene slamom i drvenim daščicama »skodlama«). Zato su ispod luči stavljali posude s vodom, a ponegdje pravili i posebne odvodnike za dim.

U Etnografskome muzeju u Beču već 95 godina čuvaju jednu od najvećih zbirki rasvjetnih sredstava.

Srednjevjekovni antropomorfni svijećnjak
iz Kranjske (Etnografski muzej u Beču)

Skupio ih je Ladislav Benesch tijekom svoje četrdesetogodišnje vojničke karijere, koja ga je vodila u sve zemlje monarhije. U to se doba pored zanimanja za slikarstvo razvilo i strasno sakupljaštvo. Do 1904. godine Ladislav Benesch je na području Austro-Ugarske – posebice u alpskim zemljama – skupio 1.206 rasvjetnih sredstava iz razdoblja od srednjega vijeka pa sve do sredine 19. stoljeća. Među tim je predmetima oko 100 eksponata iz Slovenije, a ima ih na čuvanju Austrijski etnografski muzej u Beču. Iz te zbirke predstavljamo srednjevjekovni antropomorfni svijećnjak iz Kranjske, kojemu danas nedostaju glava i lijeva ruka. Luč se držala u ustima i podupirala se desnicom. Benesch je zasigurno potaknuo naše muzealce na prikupljanje rasvjetnih sredstva za Pokrajinski muzej. Sam je brižljivo skupljao podatke o tim predmetima, usput ih skicirao olovkom i bilježio osnovne informacije.

Ljudi su već vrlo rano otkrili moć osvjetljavanja životinjskim i biljnim masnoćama. Uljanice i žišci na loj (»leščrbe«) su se, pored luči, još u 19. stoljeću koristili kao najpraktičniji načini rasvjete.

Od životinjskih masnoća koristili su ovčji i goveđi loj te svinjsku mast, dok su od biljnih upotrebljavali laneno, tikvino, žirovo, repično i drenovo ulje. Samo bogatiji su si mogli priuštiti maslinovo, tzv. laško ulje. Pri odabiranju masnoće nisu bili izbirljivi nego su uglavnom koristili njezine ostatke, jer oni siromašniji nisu imali ulja niti za začine hrani, a kamoli za rasvjetu.

Loj je gorio u otvorenoj posudi ili jednostavno u izdubljenom plodu repe, krumpira ili korijena.

Kao spremište za ulje upotrebljavali su repice ili žiške »leščrbe« te pokrivene glinene ili limene plitke posudice srcolikog oblika. Iako su svjetiljke na loj i uljanice bile jednostavnije za održavanje, bilo je vrlo nelagodno živjeti uz njih. I te su

svjetiljke zahtijevale stalan nadzor. Stijenj je trebalo neprestano izvlačiti iz masnoće s pomoću štapića ili čavla, prirezivati ga i odstranjivati sagorjele dijelove.

Prilikom gorenja nastajali su čađa i dim, a širio se i neugodan miris.

Tek u drugoj polovici 18. i u 19. stoljeću tehnički je napredak donio nove konstrukcije rasvjetnih sredstava.

Uljanica, 19. stoljeće

Izdubljeni plod repe, ispunjen lojem

»Dimnjek«, naprava za odvođenje dima, Koprivnik, kraj 19. stoljeća

Počeci osvjetljavanja svijećama sežu u razdoblje antike kada su se svijeće uvriježile u rimskoj kulturi. Rimljani su najvjerojatnije naučili izrađivati svijeće od Etruščana. Izrađivali su svijeće iz voska i loja. Svijeće su najčešće upotrebljavali u crkvama i u bogatijim društvenim slojevima. Ugled crkvi i gradova te njihovih vlasnika mjerio se i po broju svijeća koje bi gorjele prilikom slavlja. Unatoč tome, u domovima većega dijela stanovništva u slovenskome prostoru, svjetlost svijeća - lojanih, voštanih ili stearinskih nije nikada postala svakodnevna stvar. Svijeće su rabili samo prilikom blagdana ili smrti, ili pak, ako su to zahtijevali nužni noćni radovi.

Voštane svijeće

su u usporedbi s lojanim svijećama bile bolje, prije svega zbog sposobnosti davanja jače svjetlosti i dužega vremena sagorijevanja. Izradba tih svijeća bila je skuplja od izradbe lojanih, pa su siromašnijim ljudima bile teško dostupne.

Voštani svitak

koji se uvriježio tijekom 18. stoljeća, korišten je i u seljačkim domovima. Bio je izrađen iz dugoga u vosak umočenog stijenja, svijenoga u svitak, koji bi namotali na kovani stalak.

Da bi svijeću mogli upaliti, njezin su kraj pričvrstili štipaljkom. Te su svijeće upotrebljavali i za pečačenje pisama.

Držalo za voštani svitak, kraj 18. ili početak 19. stoljeća

Lojane svijeće

su izrađivali iz loja dotično iz masnoga tkiva krava, ovaca i svinja. Stijenj su preli iz konoplje, lana, a kasnije i pamuka.

Ni lojane svijeće nisu bile svakodnevni predmet u većini slovenskih domova. Ljudi su rijetko klali više od jedanput ili dva puta godišnje tako da uvijek nisu imali dovoljno odgovarajućeg sirovog materijala.

Lojane su svijeće stvarale čađu. Stijenj nije sagorijevao istodobno s masnoćom, pa je zato bilo potrebno izgorjeli stijenj neprestano prirezivati posebnim škalicama koje su ponegdje nazivali »smrkavčki«. Te su svijeće davale skromnu svjetlost.

Svijećnjak s pomičnim tuljcem, 18. stoljeće

Svijećnjak, 19. stoljeće

Stearinske svijeće

po svojoj kakvoći prilično nadmašuju lojane svijeće. Imaju bolji svjetlosni učinak, duže gore i manje smrde. Stijenj tih svijeća nije bio ispređen kao kod lojanih već čvrsto ispleten u pletenicu. To je omogućavalo da stijenj izgori do kraja i nije ga trebalo neprestano prirezivati. Stearinske svijeće stigle su na tržište u tridesetim godinama 19. stoljeća. Davale su jaču svjetlost.

Parafinske svijeće

su bile još jeftinije, pa tako i pristupačnije širem krugu potrošača. Na slovensko tržište stigle su u šezdesetim godinama 19. stoljeća.

Svijećnjak, 18. stoljeće

Amalgamirani svijećnjak,
19. stoljeće

Svijećnjak, prva polovica 19. stoljeća

Svijećnjaci

Raznolikost oblika i materijala svijećnjaka odražava namjenu njihove uporabe u crkvama, u gradovima, u gradskim ili seljačkim kućama. U provincijskim domovima najbolje su poznavali funkcionalno oblikovane svijećnjake.

Najljepši su kovani svijećnjaci iz slovenskoga alpskog prostora iz razdoblja od 16. do 19. stoljeća.

U manufakturama na području Austro-Ugarske izrađivali su uglavnom staklene i mesingane svijećnjake, koje su najviše upotrebljavali u bogatijim seljačkim domovima te u gradskim i plemićkim obitavalištima.

Svijeću bi na svijećnjak pričvršćivali na dva načina: ili bi je nitali na zašiljeni metalni trn ili pak umetali u tuljac. Prvi način je stariji.

Usporedimo li u većemu dijelu slovenskoga stanovništva učestalost uporabe svijeća i svijećnjaka za rasvjetu (prije uporabe petroleja) s korištenjem luči i uljanica, možemo ustanoviti da su se svijeće manje primjenjivale samo za rasvjetu. Češće su ih koristili prilikom raznih slavljenja i svetkovina.

J. Šubic, Unutrašnjost seljačke kuće, druga polovica 19. stoljeća (Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Kärnten und Krain. Wien 1891).

Razvoj rasvjete nakon 1860. godine

1855. godine iz Amerike su stigle prve petrolejke. U Sloveniju su počele prodirati nakon 1870. godine, ponajprije u bogatije društvene slojeve. U unutrašnjosti su ih općenito koristili u zadnjemu desetljeću 19. stoljeća. Uporabom toga svjetlećeg plina počelo je novo razdoblje u tehnici osvjetljavanja. Petrolejke su prije svega bile sigurnije jer je vatra bila zaštićena staklom. Plosnati je stijenj jednakomjernije izgorijevao i tako davao ravnomjerniju svjetlost.

Na prijelazu 19. u 20. stoljeće pojedinci, kao npr. vlasnici gostionica i trgovci, u unutrašnjosti počeli su uvoditi plinske svjetiljke. U blizini rudnika, u vrijeme kraljevine SHS, više od petrolejki bile su u uporabi karbidske lampe. Davale su jasniju svjetlost i bile jeftinije od petrolejki.

Pa ipak, sve su te tehnološki dotjerane svjetiljke imale određene nedostatke. Budući da su gorjele otvorenom vatrom, iz njih se širio dim, pa ih je bilo potrebno stalno čistiti, prirezivati im stijenj i dolijevati gorivo. Kada je korisnicima ponestalo goriva, što se često događalo, vratili bi se starom načinu rasvjete lučima.

Stolna petrolejka sa sjenilom, druga polovica 19. stoljeća

Na seoskom imanju na Pohorju, zadnja četvrtina 19. stoljeća (NUK, Ljubljana)

električna rasvjeta

Druga polovica 19. stoljeća, ispunjena velikim znanstvenim i tehničkim dostignućima, donijela je brojne novosti, posebice na području uporabe električne energije. Struja je u potpunosti promijenila način života. Nitko tada nije mogao pretpostaviti da će čovječanstvo već nakon nekoliko desetljeća za rasvjetu potrošiti toliko energije.

Električnu struju su najprije dobili veći gradovi, dok je unutrašnjost stigla na red kasnije, većim dijelom tek nakon drugoga svjetskog rata. Danas nam se čini gotovo nevjerojatnim da u Sloveniji još uvijek neka udaljenija seljačka imanja nemaju struju.

Na početku elektrifikacije u svakoj je kući obično postojala samo jedna slaba žarulja, koja je visjela sa stropa. Električna energija bila je skupa, pa su zato svjetlo štedjeli. Čak je žarulja od dvadeset pet svijeća bila u početku već velika raskoš. Još su i danas u svakodnevnome govoru sačuvani stari izrazi kao »upaliti svjetlo i ugasiti svjetlo«, iako električno svjetlo ne gori otvorenim plamenom.

Uvođenje električnoga svjetla u potpunosti je promijenilo uvjete života. Svjetlost nije više ljude navečer udruživala jer je struja osvijetljavala širi prostor. Higijenske i zdravstvene prilike bitno su poboljšane budući da prebivališta više nisu bila zadimljena i zrak u njima više nije bio zagušljiv.

Ako su električni vodovi ispravni, ne može doći do požara. Električna daje jasnu, bijelu i stalnu svjetlost.

Prva električna žarulja u Sloveniji je zasvijetlila u travnju 1883. u mlinu Karla Scherbauma u Mariboru, a već sljedeće godine zasvijetlilo je 12 lampi na luk u Postojnskoj jami. No, zbog visoke temperature koja je nastajala preskakivanjem električne iskre, te žarulje nisu bile prikladne za zatvorene prostore.

Izum žarulje Thomasa Alve Edisona značio je veliki napredak.

Električno stropno svjetlo na uteg, početak 20. stoljeća

A. Schaffenrath, Kapucinski samostan; Ljubljana prije 1817. godine (Narodni muzej, Ljubljana)

javna rasvjeta

Osim rijetkih iznimki, do sredine 20. stoljeća u selima nije bilo javne rasvjete.

U trgovištima su sve do kraja 19. stoljeća osvijetljivali samo neke važnije objekte, kao što su crkve, škole i gostionice.

Još danas u Sloveniji ima nekih krajeva koji noću utonu u duboku tamu jer nemaju ni jednu javnu svjetiljku.

U gradovima je bilo nešto bolje. U Ljubljani su 1793. godine uredili uličnu rasvjetu; za usporedbu: u Beču 1687., a u Gracu 1776. godine.

Prvu javnu uličnu svjetiljku na svijeću upalili su u Parizu 1667. godine.

U gradovima su uz gospodске kuće ugrađivali željezna držala za baklje, koje su još u 18. stoljeću osvijetljavale uglove kuća. U Ljubljani bi zimi pred kazalištem i redutom gospodu čekali krakovski i trnovski ribari - svjetlonoše, »pelajhtari« - te joj svijetlili na povratku kući. Uglednicima su svijetlile njihove slugе, dok su pred kočijama išli trkači s upaljenim bakljama. U gradovima je bila još veća opasnost od požara jer su kuće stajale tijesno jedna uz drugu.

Zato su ustanovili požarnu stražu, koja je pored ostaloga brinula da se mještani nisu kretali naokolo s nezaštićenim osvijetljenjem. Izvan kuće morali su upotrebljavati zatvorene svjetiljke – lampaše.

Prije uvođenja plinske, a kasnije i električne rasvjete, gradovi su zapošljavali užigače. Njihova je zadaća bila da su limene svjetiljke - lampe navečer napunjene gorivom, cilindri čisti i stijenj prirežan. Čim je pao prvi mrak, užigač bi s letvom na ramenu i lampama, pričvršćenim na duguljastu dasku s drškom, hodao od svjetiljke do svjetiljke, zamjenjivao dogorjele »lampe« novima i istodobno ih palio.

Kod plinske javne rasvjete užigač nije više nosio letvu. U ruci je držao na dugom štapu tako namješten upaljač da je njime mogao dosegnuti svjetiljke, koje su stajale na konzolama ili na visokim stupovima od ljevanoga željeza.

Javna je rasvjeta, na primjer u Ljubljani, osvijetljavala grad od 15. rujna do 15. travnja – uvijek do ponoći. No, pri prigodnim priredbama trajala bi sve do zore. Tako je to bilo sve do uvođenja javne plinske rasvjete.

Tijekom cijelog srednjega vijeka, pa sve do kraja 19. stoljeća, za javnu rasvjetu rabili su baklje.

Spodnja Šiška, Ljubljana, početak 20. stoljeća

Do šezdesetih godina 19. stoljeća ceste u naseljima su osvjetljavali svjetiljkama punjenima repičnim i »laškim« uljem. No, poslije 1860. godine u tu su svrhu počeli rabiti petrolejske svjetiljke, a u Ljubljani plinsku rasvjetu. Krajem 19. stoljeća zasjale su na gradskim ulicama prve električne svjetiljke, ali su si u prigradskim naseljima stanovnici još uvijek morali sami osvjetljivati noseći sa sobom baklje ili laterne.

Zanimljivo je promotriti kakvo je stanje javne rasvjete bilo u nekim slovenskim naseljima:

LJUBLJANA

čitav srednji vijek i sve do kraja 18. stoljeća	baklje
1751.	na Mestnem trgu 17 kod barona Rakovca
1793.	upale prve dvije ulične svjetiljke
kraj 18. stoljeća	prva uređena ulična rasvjeta
kraj 18. stoljeća	svijetli tek 6 uličnih svjetiljki
1814.	grad po uzoru na Beč kupi jedinstvene
do sredine 19. stoljeća	zvonaste laterne
od 1861. do 1946.	zaposlenih 8 užigača za 349 svjetiljki
od 1864.	svjetiljke na repičino odnosno laško ulje
1898.	plinska svjetla
od 1946.	u predgrađima petrolejke
1995.	u Ljubljani se po prvi puta upalilo električno svjetlo
	električno svjetlo
	svijetli 39.000 javnih električnih svjetiljki

METLIKA

od sredine 19. stoljeća	baklje
1876.	13 uličnih svjetiljki
1887.	22 ulične svjetiljke
nakon 1. svjetskog rata	25 uličnih svjetiljki
nakon 1931.	električne svjetiljke

ŠKOFJA LOKA

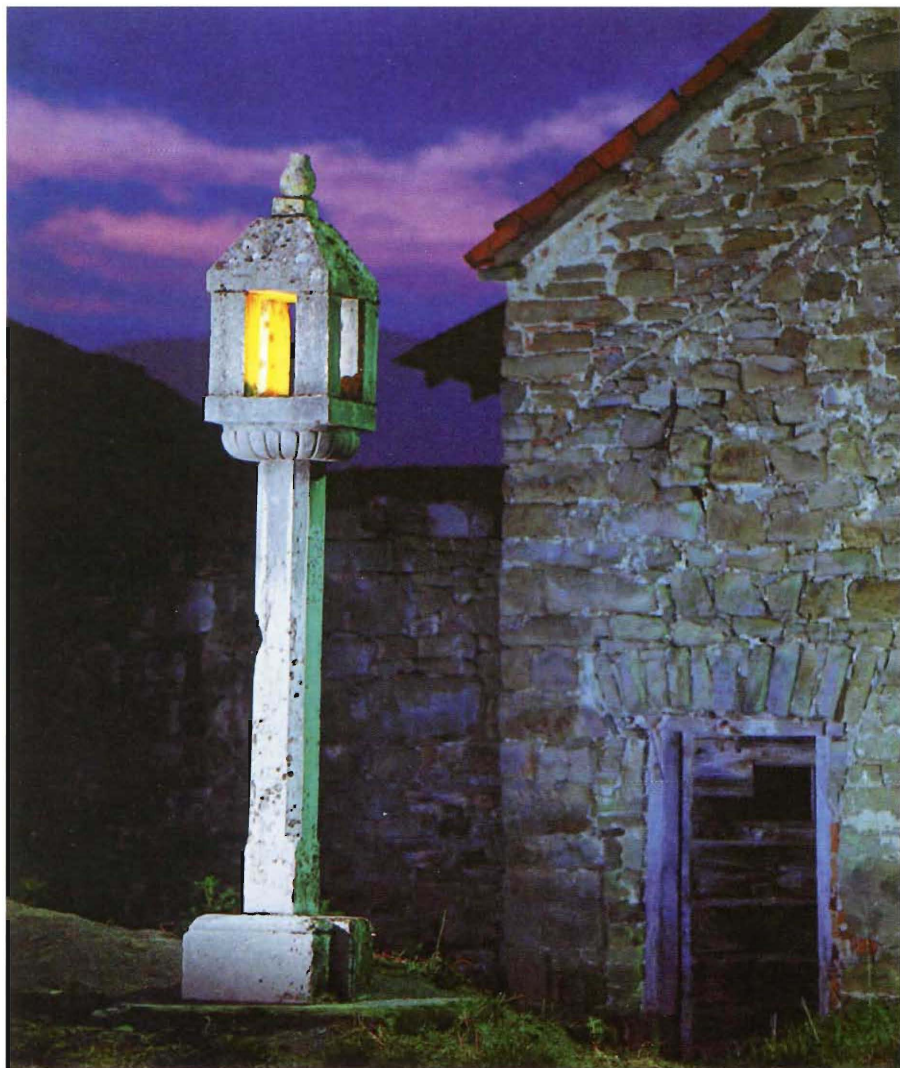
1894.	prva javna električna
	rasvjeta u Sloveniji

CELJE

1913.	električna javna rasvjeta
-------	----------------------------------

MARIBOR

1920.	električna javna rasvjeta
-------	----------------------------------

»Faral«, Suhorje u Brkinima, iz 1667. godine

svjetlo u prometu

Putnici, koji svoje putovanje nisu mogli prekinuti ili ga završiti prije mraka, nosili bi sa sobom svjetiljku otpornu na vjetar i kišu. Kroz čitav srednji vijek u tu su svrhu upotrebljavali smolnate baklje. Zamijenili su ih lampaši na svijeću, ulje ili petrolej. U zabačenim krajevima još uvijek upotrebljavaju baklje kada navečer odlaze škropiti umrle ili prilikom odlaska na polnoćku. Kola i kočije morali su biti opremljeni lampašima, a isto tako i lađe na moru.

U srednjemu su vijeku na grobljima stajali posebni svjetionici koji su u stupu imali otvorenu »kućicu« za svjetiljku. Po njihovom su uzoru uz putove postavljali slične kamene nosače za svjetlo.

Lampaš iz perforiranog lima,
18. stoljeće

svjetlo pri radu

Sve do procesa industrijalizacije, većinsko je stanovništvo u Sloveniji svojim radom na zemlji bilo vezano za prirodno dnevno svjetlo. Prilikom neophodnih noćnih radnji u »štali« na primjer, seljaci su se služili zapaljenim snopom slame kojim su povremeno udarali o zid, da ne bi prebrzo izgorio.

U 19. stoljeću počeli su rabiti laterne, svjetiljke zaštićene staklom koje su bile mnogo sigurnije.

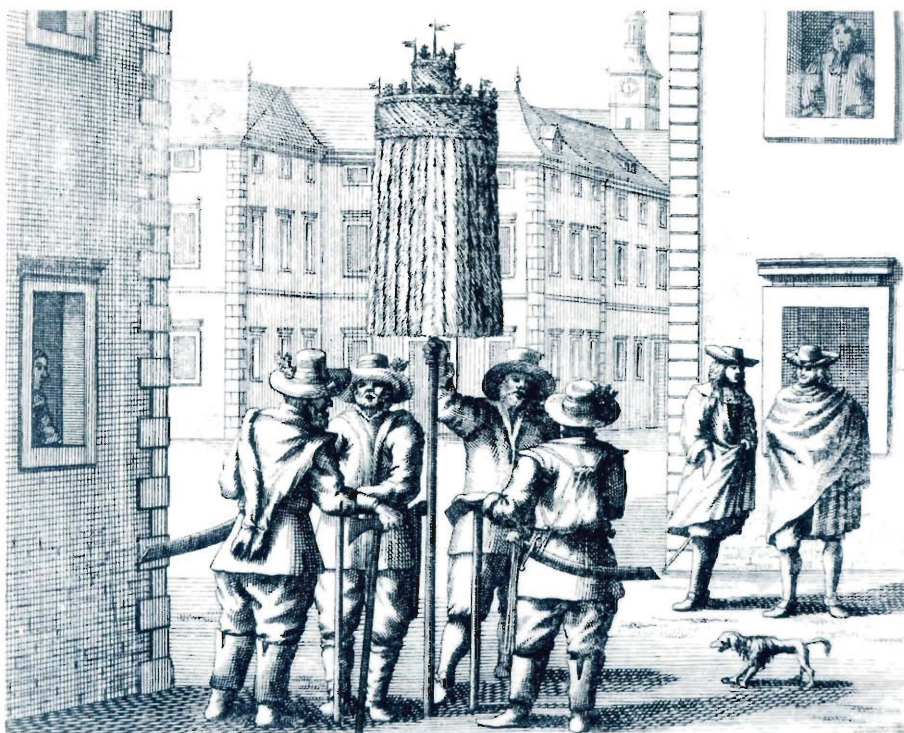
Obrtnici koji su svoje poslove obavljali u zatvorenim prostorijama, za svoj rad su trebali bolje osvetljenje.

Tijekom dana zanatlije su radile pored prozora ili čak pred vratima. Svjetlost, koja je kroz male prozore prodirala nedaleko u prostoriju, obično je bila preslaba za precizne radove. Naime, radionica je bila preuređeni prostor za boravak, u koji bi dodali radni stol, običan stol ili samo zanatlijski stolac. Rasvjetna sredstva, koja su zanatlije koristile pri svom radu (luč, uljanice, lojanice, svijeće, a kasnije i petrolejke), odavala su slabu svjetlost. Zato su si pomagali svjetlucavim kuglama, napunjenima vodom. One su kao sabirne leće odavale jaču i smireniju svjetlost, koju bi usmjeravali na radnu površinu.

Lampaš za staju, kraj 19. stoljeća

svjetlo kod slavljenja, običaja, blagdana

»Stavnica« darovanje voska. Bakrorez. J. V. Valvasor: Die Ehre des Hertzogthums Crain, 1689

U seoskoj sredini običaji vezani uz raznovrsne blagdane imali su vrlo veliku važnost. Bili su to običaji koji su stanovništvu donosili opuštanje i radost poslije napornih radova. Pored svih svetkovanja veliku ulogu u svemu tome ima i oganj. Takvi su dani najčešće bili vezani uz razdoblje kada je svjetlost dana najkraća, tj. uz zimsko doba. Ljeti, pak, kada su dani duži, seljaci su imali i mnogo više rada na zemlji, pa su se i kasnije vraćali u svoje domove.

Za Božić, Novu godinu i Sv. tri kralja moralo je gorjeti svjetlo.

NOVA GODINA 1. siječnja

Postavljanje novogodišnje jele sa svjećicama kod većega je dijela stanovništva poznato tek u 19. stoljeću. Svjećice se danas najčešće zamjenjuju električnim žaruljicama.

»STAVNICA« - DAROVANJE VOSKA

Najkasnije u 18. stoljeću su koledari po selu skupljali vosak za pletene svijeće koje bi obješene na stalak ili »stavnicu« za Svijećnicu darovali crkvi.

SVIJEĆNICA 2. veljače

Svijećnica je blagdan svjetla.

Blagoslivljanje svijeća na Svijećnicu bilo je poznato već u 10. stoljeću i očuvalo se sve do danas. Paljenjem blagoslovljenih svijeća simbolički se zaštićuju dom i ljudi.

Procesija s blagoslovljenim svijećama kreće se na Svijećnicu u crkvi.

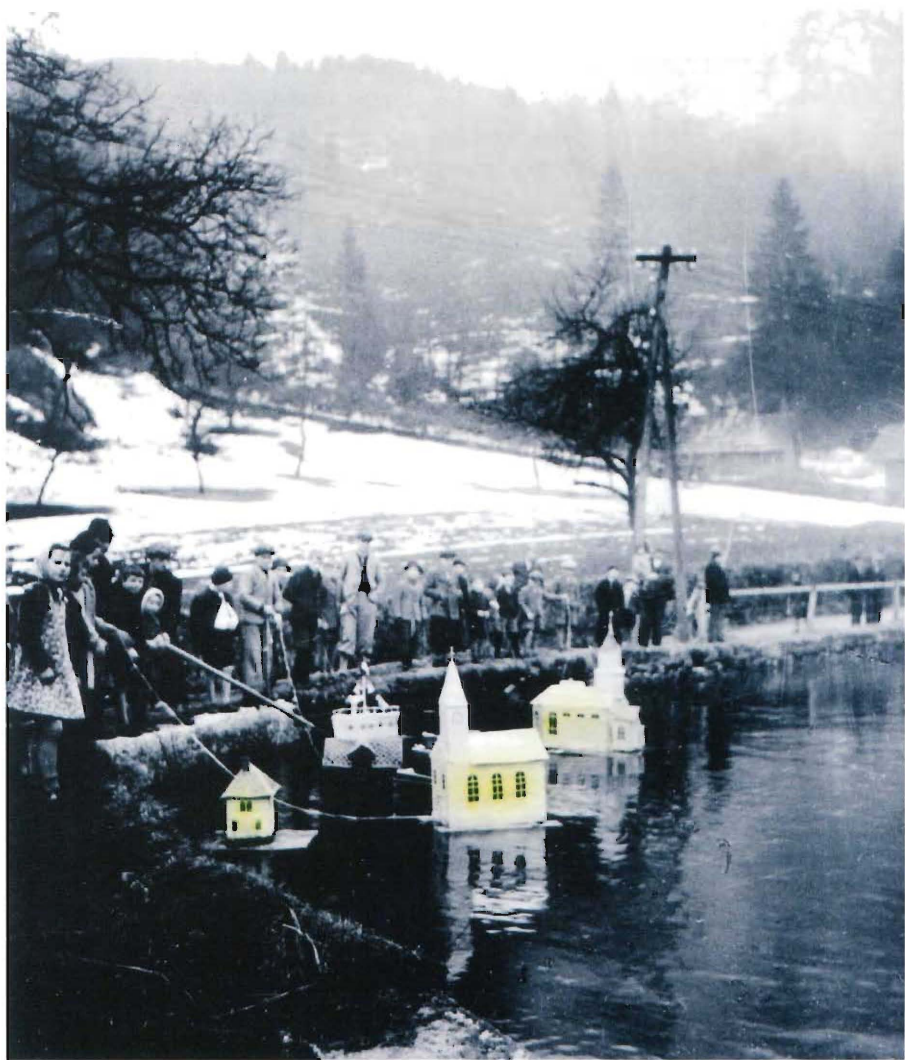
SV. VLAHO 2. veljače

Sv. Vlaho slavi imendan na Svijećnicu, pa ga stoga i prikazuju s dvije svijeće.

Upaljenom blagoslovljenom svijećom tri puta bi napravili križ pred stajom da bi stoka dobro napredovala.

SV. GRGUR 12. ožujka

Naročito u zanatskim krajevima imali su običaj da na predvečer sv. Grgura »svjetlo u vodu bace«, što je značilo da će od toga vremena dalje zanatlije raditi uz prirodno svjetlo, jer se dan produžavao. Na taj su dan pravili papirnate čamčice i crkvice, u njih stavljali svijeće, te ih puštali niz vodu.

Sv. Grgur, papirnati čamčiči i crkvice u Kropi, prva polovica 20. stoljeća

NA VELIKU SUBOTU

Blagoslivljali su uskršnju svijeću.

NA USKRS

Na uskrs u Koruškoj upale baklje i idu u povorci po selima i poljima. Nakon obilaska bakljama zapale uskršnji krijes.

UPORABA SVIJEĆA U PROCESIJAMA

Uporaba svijeća u procesijama i prošćenjima u najširim slojevima stanovništva raširila se u 18. stoljeću.

Ljudi bi postavljali svijećnjake s upaljenim svijećama na prozore, pored kojih je prolazila procesija sa svijećama i lampašima.

J. Šubic, Procesija, Istra, 19. stoljeće

UPORABA SVIJEĆA NA HODOČAŠĆIMA

Ljudi su odlazili na hodočašća tijekom cijele godine. Najviše su obilazili Marijine crkve za Veliku (15. kolovoza) i Malu Gospu (8. rujna). S hodočašća su kući donosili blagoslovljene svijeće.

NA KRIJES 24. lipnja

i NA PREDVEČERJE SV. ĆIRILA I METODIJA 5. srpnja

Od kraja 19. stoljeća dalje palili su krijesove. Običaj se održao do danas.

NA DAN MRTVIH - SVI SVETI 1. studenoga

Upaljena svijeća na grobu označava uspomenu na umrloga.

NA DUŠNI DAN 2. studenoga

Obitelj bi za vrijeme zvonjave uz upaljene svijeće izmolila tri dijela krunice.

PLAŠENJE OSVIJETLJENIM BUNDEVAMA

Od kraja 19. stoljeća pa sve do danas poznat je običaj da djeca, kada padne mrak, plaše druge izdubljenim bundevama, kojima su bile urezane oči, nos i usta. Osobito u Prekmurju su u bundeve stavljali i svijeće.

SV. LUCIJA 13. prosinca

Sv. Lucija je bio još u 16. stoljeću dan zimskoga krijesa.

Na taj dan bio je zabranjen rad šveljama, krojačima i postolarima.

BOŽIĆ 25. prosinca

U agrarnim su sredinama još od davnina više slavili Božić negoli Novu godinu. U 19. stoljeću bi pored jaslica upalili izdubljenu repu, ispunjenu lojem.

Vječno svjetlo,
druga polovica
19. stoljeća

Svijećnjak, 16. stoljeće

ivotni ciklus svetkovanja

ROĐENJE

Babica bi novorođenčetu uz kolijevku upalila svijeću. U Koruškoj su vjerovali da će dijete, koje dotakne svijeću, uskoro umrijeti. Krštenja su pratile krsne svijeće.

SLAVLJENJE ROĐENDANA

Nekadašnje kulturne prvine možemo naći u promijenjenom značenju i u današnje vrijeme, npr. svjećice na rođendanskoj torti.

LIJEČENJE BLAGOSLOVLJENIM SVIJEĆAMA

Najveću ljekovitu moć pridavali su svijećama blagoslovljenima na Svijećnicu.

BLAGOSLOVLJENE VOŠTANE SVIJEĆE

Ljudi su im pripisivali posebnu moć i zato su ih palili u osobitim prigodama. »Marija pomози na Brezjah za zdravlje, protiv nevremena« - Marija pomoćnica. Blagoslovljene svijeće palili su vjerujući da će time zaštititi dom, ukućane, polje i stoku.

SVIJEĆE PRI UMRLOME

Onome tko je umirao, zapalili bi svijeću, dok bi umrlome zapalili barem dvije. Tako je i nastala poslovice »Ti meni svjetlo, ja tebi ključ«.

U 19. stoljeću i sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća pogrebnici su išli za lijesom s upaljenim svijećama (Koruška).

Obvezatna je bila laterna sa svijećom, jer je svijeća simbolizirala vjeru u vječni život.

Pogrebni lampaš,
kraj 19. stoljeća

Običaji prilikom smrti, prva polovica 20. stoljeća

prikaz izradbe goriva za tradicijska rasvjetna sredstva

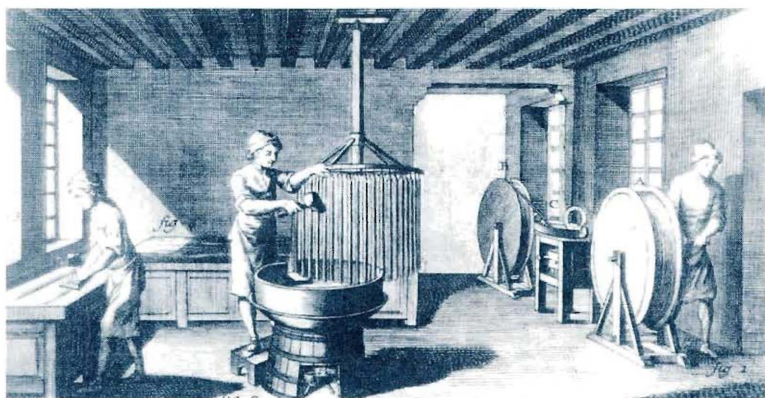
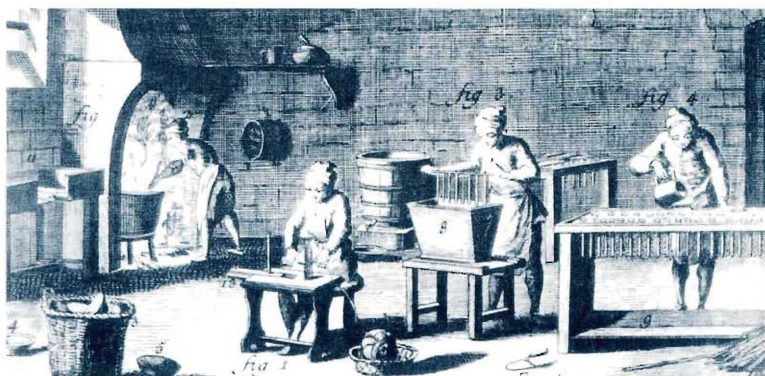
izradba svijeća

Postupak za izradbu svijeća od srednjega vijeka pa do danas nije se bitno promijenio.

Stijenj bi toliko vremena potapali u umakaonice, napunjene istopljenim lojem, da bi bila svijeća »baš dovoljno debela«.

Da bi svijeća dobro gorjela, trebalo je loj najprije pročititi i filtrirati. Miješali su ga i s voskom da bi postigli bolje i ravnomjernije svjetlo.

Svijeće su isto tako izrađivali i u modelima - kalupima iz željeznog lima.

Izradba svijeća (iz Diderot - D'Alembert, Encyclopédie ..., 1751.-1792.)

Umakaonica za izradbu svijeća,
17. stoljeće

Proizvodnja loja, masnoća i ulja

Loj za svijeće dobivali su iz ovčje ili goveđe masnoće, dok su za žiške prerađivali još i svinjsku mast.

Ulja su dobivali tako da su na kamenu gnječili masline, repicu, bundeve, lan, bukov žir i jagode crvenog drijena.

Izradba *tahta* (stijenja) za svijeće

Stijenj za svijeće najprije su preli iz konoplje, zatim iz lana, a u 19. stoljeću uglavnom iz pamuka.

Izradba luči blanjalicom (prema Bernatziku)

Izradba luči

Izradba luči je bio dosta težak posao, koji su obično obavljali muškarci. Tako je i nastala izreka da momak, koji nije umio »stesati« devet luči, nije bio »za ženidbu«.

Luči su obrađivali sjekirom ili posebnom blanjalicom. Koristili su drvo bora, smreke, hrasta, bukve, graba, breze ili javora.

Izradba baklji

Baklje su muškarci obično izrađivali iz ljeskova drveta, koje bi na kraju zarezali, a gornji dio omotali krpama, prethodno natopljenima smolom.

uporaba tradicijskih svjetala danas

Danas se u Sloveniji tradicijska svjetla koriste kod obnove starih gradskih jezgri. Arhitekti najčešće rabe oblike starih svjetiljki, koje su u 19. stoljeću svijetlile npr. na repično ulje ili na petrolej, te ih tako prirede da svijetle na električnu struju. Tradicijska svjetla se danas primjenjuju i u udaljenijim krajevima gdje nema struje, npr. u vikendicama, kako nam to i prikazuje fotografija na izložbi. Sve češće se tradicijska svjetla rabe i u turističke svrhe, prilikom različitih skupova i proslava. Svjetlo, koje gori otvorenim plamenom, daje takvim priredbama poseban ugođaj.

Motiv »postolarske lampe« na poštanskoj marci

L a i b a c h .

Goldstein, Svečana rasvjeta prigodom dolaska cara Franje Josipa u Ljubljanu 18. studenoga 1856.
(Gradski muzej, Ljubljana)

domesticated light

Ethnological view of light sources and devices

he exhibition includes the following thematic units

I. Natural light

II. Artificial light

Stolen fire

Domestication and maintenance of the fire

How to light a fire

Light at home

Lighting by vegetable and animal fat

Lighting by candles

Development of lighting after 1860

Electric lighting

Public lighting

Light in traffic

Light in ritual ceremonies, customs and celebrations

Light at work

Presentation of the making of fuels and traditional lighting appliances

Use of traditional lamps today and their adaptation for modern use

Škarice za prirezivanje stijenja, 18. stoljeće / Snuffers, 18th c.

People who used to live by the light of matchwood and oil lamps are long gone, and so are their dwellings filled with smoke and stale air. But material evidence that makes up museum collections about the way our ancestors lit their homes has been preserved. Looking at these artefact today, many people think of the romanticised world of sitting in a leisurely idyll by the light of the open heart or by the magic light of an oil lamp or small glittering lamps. Sometimes it is difficult to comprehend that the subtle life by these

lighting appliances was different and entirely devoid of magic or idyll. How many people, especially young ones, have never walked through the dark rooms of their home or down unlit streets at night?

This experience is unknown to the young generation. It seems as if we have been living in a »lighted« world for ages. But this is not true. Especially in the countryside, electricity was introduced relatively late. In much of the countryside electrification and the first electric lights did not arrive until after World War II.

When it grew dark light, or the absence of light was the most powerful determinant of the life of an individual and his family in a specific time and space. Right up until the beginning of the 19th century, people used different lighting appliances, depending on how much they could afford. The majority of the population used materials available at home. Such lighting appliances smoked, they needed permanent attention, they stank, produced a lot of soot and yielded little light. This was the common problem of the light provided by the hearth, torches, matchwood, vegetable and animal fat and candles (especially by tallow candles and less so by wax candles, which were three times more expensive). These devices cast light only on the immediate surrounding area, and since there was most often only one light source in a room, light used to bring people together in the evening.

The various lighting possibilities are not exhibited in a chronological order. The use of matchwood, torches, simple oil lamps and candles cannot be classified according to a strict chronological order.

People used different lighting devices at the same time, depending on the material they had at hand in a specific environment and related costs, and depending on their financial situation. In some places, for instance, users entered the electricity era directly from the matchwood age, by skipping the paraffin lamp stage. The countryside was late in accepting novelties in lighting.

Country people most frequently stuck to the old lighting methods also because until the middle of this century the majority of them believed that more than one light per room was a sheer waste.

Most of the objects at the exhibition come from the collection of the Slovene Ethnographic Museum. They were used mainly in rural environments, and some of them also in urban environments. Some of the exhibits have been borrowed from the Bela Krajina Museum in Metlika, the Ljubljana Municipal Museum, the National Museum, the Slovene Religious Museum in Stična, the Austrian Ethnographic Museum in Vienna and from the private collection of Mr. Andrej Krbavčič, in order to shed light on some specific phenomena. The majority of lighting appliances date from the 18th and the 19th centuries. The oldest exhibit is a medieval matchwood stand shaped as a sitting male figure from Carniola, which otherwise belongs to the Vienna Ethnographic Museum, and the most recent ones (electric ceiling lights) date from the 1960s. Some lighting appliances are probably older, but their age cannot be determined with accuracy due to the simplicity of their shape: the age of simple-shape: the age of simple-shaped objects is not easy to establish since such objects are usually used over longer periods of time. Many lighting appliances from the Slovene Ethnographic Museum can simply not be attributed a regional or national character, for most of them are manufactured articles marked by European universality. In many lighting appliances a trained eye may spot masterfully crafted variants of local manufacturers and users.

The purpose of this exhibition is to show the important step made by man in domesticating artificial light, which enabled him to freely dispose of his time regardless of the light of day or the dark of night, and how the different lighting methods in the life of the majority of the population in the Slovene ethnic territory influenced the way of life at home, in the street, in traffic and at work; moreover, it is intended to show the role of light in ritual ceremonies, customs and the celebration of some holidays. The exhibition also shows methods of making individual types of lighting fuels and some lighting appliances.

The exhibition concludes by indicating the use of traditional lighting appliances today and their adaptation for modern use.

- BÁTKY, Zsigmond: Útmutató néprajzi múzeumok Szervezésére. Budapest 1992.
- BEDNÁRIK, Rudolf: Duhovná kultúra Slovenskeho ľudu. Slovenská vlastiveda II. Bratislava 1943.
- BENESCH, Ladislaus: Das Beleuchtungswesen.... Wien 1905.
- BRESINSKY, Hermann: Beleuchtungskörper. Darmstadt 1962.
- BUČIČ, Vesna: Svetila. Oblike in namen. Katalog razstave Narodnega muzeja. Ljubljana 1969.
- DULAR, Jože: Svetila v Beli krajini. Belokranjski muzej, Metlika 1995.
- FARADAY, Michael: Zgodovina sveče. Ljubljana 1950.
- GOSPODARSKA in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. Zv. 1: Agrarno gospodarstvo. Ljubljana 1970.
- HEMPEL, Gudrun: Lampen, Leuchter, Licht. Katalog. Österreichischen Museums für Volkskunde, Wien 1984.
- HOOS, Hildegard: Kerzenleuchter aus acht Jahrhunderte. Katalog. Museum für Kunsthandwerk, Frankfurt am Main 1987.
- ILJIN, Mihail: Sunce na stolu. Beograd 1957.
- KOS, Milko: Zgodovina Slovencev od naselitve do konca petnajstega stoletja. Ljubljana 1955.
- KURET, Niko: Praznično leto Slovencev. Del 1. Celje 1965.
- KURET, Niko: Praznično leto Slovencev. Del 2. Celje 1967.
- KURET, Niko: Praznično leto Slovencev. Del 3. Celje 1970.
- KURET, Niko: Praznično leto Slovencev. Del 4. Celje 1970.
- KUS-NIKOLAJEV, Mirko: Rasvjeta kod seljaka. Zagreb 1928.
- LAMPEN, Leucht, Laternen. Katalog. Die Neue Sammlung, München 1965.
- LOŽAR, Rajko: Ljudska kurjava in razsvetljava. U: Etnolog 17, Ljubljana 1944, str. 108-110.
- MAKAROVIČ, Gorazd: Slovenska ljudska umetnost. Zgodovina likovne umetnosti na kmetijah. Ljubljana 1981.
- MAL, Josip: Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris. Ljubljana 1957.
- MICHAELIS, Ronald F.: Old domestic base-metal candlesticks. Woodbridge 1978.
- MIHÁLY, Márkus: A magyar népi világítás. U: A Néprajzi Múzeum Értesítője. Budapest 1940, 1-2.
- O'DEA, William T.: The social history of lighting. London 1958.
- PFIISTERMEISTER, Ursula: Wachs, Volkskunst und Brauch. Band 1. Nürnberg 1982.
- PLETTENBURG, Manda: Licht in huis. Kienspaan-Kaars-Olielamp. Rijksmuseum voor Volkskunde het Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem 1968.
- REBSKE, Ernst: Lampen, Laternen, Leuchten. Stuttgart 1962.
- ROBINS, F. W.: The story of the lamp. London 1939.
- SEPP, Walter: Štajerski lectarji in svečarji. Katalog. Slovenski etnografski muzej, Ljubljana 1971.
- SIMONITI, Marjetica: Svetila iz muzejske zbirke. Pokrajinski muzej Maribor, Maribor 1977.
- ŠTREKELJ, Karel: Slovenske narodne pesmi. Zv. 4. Ljubljana 1908-1923.
- VALVASOR, Johann Weichard: Die Ehre des Hertzogthums Crain. Buch 5. Laibach-Nürnberg 1689.
- WECHSSLER-KÜMMEL, Sigrid: Schöne Lampen, Leuchter und Laternen. München 1962.

Katalog izložbe Slovenskoga etnografskog muzeja, Ljubljana

udomaćena svijetlost

Etnološki pogled na rasvjetu i njezina pomagala

Etnografski muzej Zagreb, 29. 6.–3. 10. 1999

Nakladnik / Published by

ETNOGRAFSKI MUZEJ

Trg Mažuranića 14

Zagreb, Hrvatska

Tel.: ++385 (0)1 4826 220; faks: 4826 221

E-mail: etnografski-muzej@zg.tel.hr

WWW: <http://pubwww.srce.hr/etno>

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

Metelkova 2

Ljubljana, Slovenija

Tel.: ++386 61 134 32 35, 134 32 36; faks: 132 53 77

E-mail: irena.kersic@etno-muzej.si

WWW: <http://etno-muzej.si>

Za nakladnika / For the Publisher

Damodar Frlan, prof.

mag. Inja Smerdel

Uvodna riječ / Interduction

Damodar Frlan, prof.

Autorica teksta / Author of the Text

Irena Keršič

Uredile / Edited by

Irena Keršič, Mojca Turk

Dizajn kataloga / Design of the Catalogue

Mojca Turk

Fotografije / Photographs

Carmen Narobe

Fototeka Slovenskoga etnografskog muzeja /

Photodocumentation of the Slovene Ethnographic Museum

Prijevod na hrvatski jezik / Translation

Mirjana D. Markić

Lektura hrv. teksta / Language consultant

Maja Kožić

Prijevod na engleski jezik / Translation into English

Marjan Pikelj

Lektura engleskog teksta /

Language consultant of the English Translation

Amidas

Grafička priprema / Graphic layout

T2 studio d.o.o., Ljubljana

Tisak / Print

in Art

Naklada / Circulation

700

Izložba Slovenskoga etnografskog muzeja, Ljubljana

udomaćena svjetlost

Etnološki pogled na rasvjetu i njezina pomagala

Etnografski muzej Zagreb, 29. 6.-3. 10. 1999

IZLOŽBA:

Autorica izložbe i teksta / Author of the Exhibition and Text

Irena Keršič

Oblikovanje izložbe / Layout of the Exhibition

Mojca Turk, Peter Rau

Grafičko oblikovanje / Graphic Layout

Mojca Turk

Kustosica izložbe u Zagrebu / Curator

Zvijezdana Antoš

VIDEO:

a) GREGORJEVO / SV. GRGUR (video film o običaju puštanja čamčića po vodi)

Realizacija / Created by: Naško Križnar

Produkcija / Production: Audiovizualni laboratorij ZRC SAZU 12', 1991

b) DOKUMENTARNI ZAPIS O IZRADBI RASVJETNIH SREDSTAVA I NJIHOVIH POMAGALA

Istraživanja / Research: Irena Keršič

Realizacija / created by: Nadja Valentinčič

Produkcija / Production: Slovenski etnografski muzej 13' 45", 1996

c) SVJEČARI I MEDIČARI

Autor / Author: dr. Janez Bogataj

Režija / Directed by: Igor Košir

Produkcija / Production: RTV Ljubljana 26' 45", 1993

(Iz ciklusa Domaće radinosti u slovenskom prostoru - korijeni slovenske lipe)

GLAZBA:

Autor / Author: Lado Jakša

KNJIGA ZA DJECU (Bajka pisana na temu izložbe):

Bajka o svijetlosti - Ljubljana 1997

Avtorica / Author: Bina Štampe - Žmavc

Ilustrator / Illustrated by: Svetlan Junaković

Prevela / Translated by: Mirjana Hečimović

IZLOŽBU I TISAK KATALOGA SU OMOGUĆILI:

Gradski ured za kulturu grada Zagreba

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Ministarstvo kulture Republike Slovenije

Odjel za kulturu i istraživačku djelatnost grada Ljubljane

ZA SURADNJU ZAHVALJUJEMO:

Belokranjskom muzeju Metlika

Narodnom muzeju u Ljubljani

Gradskom muzeju Ljubljana

Austrijskom etnografskom muzeju u Beču

Slovenskom vjerskom muzeju i gospodinu Andreju Krbavčiču

Etnografskom muzeju Zagreb

80

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ